

LA FOTOGRAFIA PORNOGRÀFICA I LA POLÈMICA ENTRE ELS RETRATISTES SABADELLENCES A PRINCIPIS DEL SEGLE XX.

David González Ruiz

Secció d'Imatge i So de l'Arxiu Històric de Sabadell

El cos humà sempre ha estat objecte de desig però en molts moments de la història mostrar-lo nu ha estat objecte de censura. Amb l'invent de la fotografia les representacions amb connotacions sexuals guanyaven un alt grau de realisme i explicitat perquè, a diferència d'altres belles arts com la pintura o l'escultura, el que es veia era real i havia passat i, per tant, era més obscè als ulls de la moral de l'època.

En primer lloc, cal matisar les diferències entre fotografia pornogràfica i fotografia eròtica. La primera té com a principal finalitat alimentar el desig sexual de l'espectador i la majoria de les vegades no busca una finalitat artística. La fotografia pornogràfica estimula el seu públic amb imatges de sexe explícit o ensenyant òrgans sexuals amb una actitud completament exhibicionista i sense censura. En canvi, la fotografia eròtica és un gènere fotogràfic que busca representar artísticament la figura humana nua, íntegrament o en part, amb un alt grau de suggestió però sense arribar a la provocació i dins d'uns límits moralment acceptables.

En la fotografia pornogràfica no hi ha lloc per a la insinuació i tot el que es veu es socialment indecorós i inacceptable a l'ull purità. Per a la catedràtica en història de l'art Lynda Nead "lo eròtic suposa la representació sexual estetitzada i marca la frontera del sexual dins de la cultura legítima"¹.

Determinades morals socials de la cultura occidental sempre van refusar la producció i el consum de la pornografia, però a la vegada era un negoci molt lucratiu pels que la practicaven. Normalment els fotògrafs de pornografia havien de treballar en la clandestinitat per evitar la censura i les multes de l'administració que podien acabar amb la presó. Per exemple, el fotògraf francès Jacques Antoine Moulin va estar un mes empresonat per fer daguerreotips que, segons la cort de Napoleó III, eren "tan obscens que fins i tot l'enunciació dels títols seria un delict de menyspreu a la moral pública"².

Evidentment, la majoria dels fotògrafs que es dedicaven a la fotografia pornogràfica eren homes i la majoria de les models eren dones. Era habitual, com succeirà en el cas de Sabadell que analitzarem més endavant, que les primeres models que es despullaven i es deixaven retratar fossin prostitutes ja que les dones que ho feien eren acusades de dubtosa moralitat.

Els consumidors, al igual que els productors, d'aquest tipus de fotografies també eren homes. Normalment burgesos adinerats de classe mitja o alta que pagaven uns preus molt alts per adquirir en el mercat negre un producte que era il·legal i moralment indecorós. A inicis del segle XX, la fotografia pornogràfica va viure una autèntica revolució industrial amb l'avenç dels mitjans tècnics i la proliferació de nous productes com les publicacions il·lustrades i les targetes postals.

A la ciutat de Sabadell, l'any 1904, els mitjans de comunicació van destapar una agra polèmica entre els retratistes de la ciutat relacionada amb aquest gènere fotogràfic. Concretament, el 10 de febrer d'aquell any, el *Diario de Sabadell* destapava l'escàndol informant que "tenemos entendido que en esta Ciudad existe un fotógrafo que se

dedica al negocio de expender postales pornográficas que publica valiéndose de una mujer muy conocida por sus costumbres alegres, etc., etc. Como estamos algo enterados del asunto, estamos a la disposición de nuestras autoridades para proporcionarles cuantos datos hemos recogido sobre el particular, por si quieren castigar tan abominable como prostituido comercio”³.

Aquesta acusació deuria inquietar al fotògraf Pablo Cocñarc que ràpidament, l'endemà de la publicació de la notícia, va contestar al propietari del diari, el senyor Alfaro F. Martinho, amb una carta on afirmava que “he visto con sumo gusto la campaña que empieza hoy el *Diario* de su digna dirección contra la expedición de tarjetas postales pornográficas. Pero como fotógrafo instalado en esta culta ciudad de Sabadell no puedo menos que hacer constar mi repugnancia por esta clase de prostituidos negocios y en consecuencia que nada tengo que ver con el aludido comercio. Esperando publicará estas líneas me reproduzco su amigo y S.S.”⁴.

Per assegurar-se que tota la seva clientela el desvinculava del negoci de les targetes pornogràfiques i que el seu prestigi romandria intacte, Cocñarc va escriure una segona carta aquest cop adreçada als diaris *Sabadell Moderno* i *El Imparcial de Sabadell* on insistia en que “en la edición del *Diario de Sabadell* correspondiente al día de hoy, aparece un suelto dando cuenta de que un fotógrafo de esta Ciudad se dedica al comercio de editar tarjetas postales pornográficas. Como fotógrafo y como almacenista de tarjetas acabo de escribir al sr. Director del aludido Periódico, mi apreciable amigo sr. Martinho, dándole cuenta de no tener la más mínima intervención en esta clase de comercio toda vez que lo he denunciado en diferentes ocasiones por creerlo indigno de la persona que se aprecie de culta y decente. También le ruego a V. lo haga presente en las columnas del periódico de su digna dirección, por lo que se anticipa las gracias este su affmo. S.S. y amigo”⁵.

Un altre dels estudis fotogràfics de la ciutat, que estava en mans de la vídua de Francesc Ribera Llopis, també es va afanyar a desmarcar-se d'aquestes pràctiques amb un comunicat que deia “Sr. D. Alfaro F. Martinho. Molt senyor meu. Ab molta satisfacció he vist la fermesa y bon acert de la campanya que lo diari de sa digna direcció ha emprès contra del repugnant comers de targetes postals pornogràfiques que indirectament expèn un fotógrafo d'aquesta localitat. Per a posar la reputació de mon establiment al lloch d'honor que li ha donat la nombrosa clientela ab que compto, l'hi agrahiré inserti el present comunicat per demostrar al públich de Sabadell que no tinc res de comú ab la fotografia à que al·ludeix. Disposi com li convinga de sa affm S.S. Vda de F. Ribera”⁶.

Després d'aquest episodi d'aclariments i autoexculpacions, unes setmanes més tard, el *Diario de Sabadell* tornava a la càrrega amb la seva campanya contra la pornografia denunciant que “algunos amigos se nos quejan del poco escrúpulo que tienen ciertos expendedores de revistas y periódicos en nuestra ciudad adornando sus escaparates con las más pornográficas láminas que se insertan en las páginas de indecentes papeluchos que por vergüenza de nuestra región se publican en la capital del principado. Sería hora que nuestras dignísimas autoridades se preocuparan de tan asqueroso modo de proceder, prohibiendo que *La Saeta*, *Piripitipi*, *La Vida Galante* y otros de igual clase aparecieran en los puntos mencionados”⁷.

Portada i làmina interior acolorida de la revista Vida Galante publicada el 19 d'agost de 1904. Aquesta revista setmanal il·lustrada publicada a Barcelona es caracteritzava pel to picant i humorístic dels seus continguts.

Quan la polèmica semblava tancada, el 4 de setembre de 1904, el *Sabadell Moderno* publicava una misteriosa notícia acusant al *Diario de Sabadell* de fer xantatge a un acreditat fotògraf. En concret denunciava que “capitaneado por un tal Deus, le fueron timadas por el procedimiento del chantaje 50 pesetas y que en pago de dicha cantidad no se publicó un artículo que decían atacaba duramente a un acreditado fotógrafo”⁸. Darrera d'aquesta críptica nota s'amagaven unes tenses relacions entre els dos rotatius sabadellencs que aprofitaven qualsevol ocasió per desprestigiar-se mútuament.

Aparentment aquesta acusació del *Sabadell Moderno* no tenia res que veure amb la publicació de les targetes postals pornogràfiques, però el *Diario de Sabadell* no es va mossegar la llengua i dos dies després, el 6 de setembre, responia publicant dos amplis articles que ocupaven les dues primeres pàgines del rotatiu amb els títols “La pornografia. Al fotógrafo de esta localidad D. Antonio Soldevila” i “tarjetas postales pornográficas”. En ells assenyalava públicament al fotògraf local Antonio Soldevila com l'autor de les targetes postals pornogràfiques de Sabadell.

Després dels comunicats de Pablo Cocñarc i la vídua de Francesc Ribera desmentint la seva relació amb la producció de targetes postals pornogràfiques, el *Diario de Sabadell* recordava que només hi havia tres estudis de retratistes a la ciutat i, per tant, després de descartar els dos primers únicament quedava el negoci d'Antonio Soldevila que en cap moment havia desmentit les acusacions. Per aquelles dates Joan Vilatobà estava perfeccionant els seus coneixements de fotografia a París i encara no havia inaugurat el seu establiment fotogràfic.

En l'esmentat article, el *Diario de Sabadell* aclaria amb tot luxe de detalls les acusacions llançades pel *Sabadell Moderno*. Segons la seva versió, quan el diari va destapar la polèmica de la fotografia pornogràfica el passat mes de febrer, el fotògraf Antonio Soldevila va intentar a través d'un germà resident a Terrassa reunir-se amb la direcció del rotatiu per evitar que la notícia embrutés el nom de la família i això li perjudiqués el negoci fotogràfic. Davant la manca d'acord, el senyor Soldevila va recórrer a l'amistat amb el periodista Joan Costa-Jussà i Deu, més conegut com a Joan Costa i Deu, que tot i no treballar al *Diario de Sabadell* tenia bones relacions amb la direcció de l'empresa.

En el seu moment, les pressions d'Antonio Soldevila van reeixir i el *Diario de Sabadell* no va publicar cap més article ni tampoc va fer públic el seu nom. A canvi ambdues parts van acordar que el fotògraf sabadellenc abonaria la quantitat de 50 pessetes en concepte d'indemnització per les despeses de salaris, paper, etc que havia suposat fer aquests canvis d'última hora.

Segurament sense l'aferissada rivalitat entre els dos rotatius sabadellencs aquesta informació mai s'hagués fet pública i la figura d'Antonio Soldevila tampoc s'hagués vist doblement esquitxada amb les acusacions de pornografia i suborn a canvi de no relacionar-lo amb la producció de les ja famoses targetes postals. Però amb el pas del temps tot plegat ha esdevingut una excel·lent font per estudiar la història de la fotografia a Sabadell i un tema sempre tan privat com la producció i consum de fotografia pornogràfica.

Però arribats a aquest punt encara queden algunes preguntes sense resposta. Què o qui va motivar la denuncia inicial publicada pel *Diario de Sabadell*? Qui era Antonio Soldevila i quina relació tenia amb els altres retratistes establerts a Sabadell? Perquè es va dedicar a fer postals pornogràfiques amb el risc que això suposava?

Antonio Soldevila López de Ochoa (1875- 1913) era natural d'Almansa, a la província d'Albacete. Al ser fill d'un telegrafista, la seva família sempre es traslladava seguint la carrera professional del pare. Quan residien temporalment a Barcelona va quedar orfe de pare i la seva mare, Justina, va decidir que era el moment de canviar d'aires. Així va ser com el 3 de setembre de 1897 es donava d'alta amb els seus dos fills, Juan i Antonio, al registre d'habitants de Sabadell amb domicili al carrer Sant Josep número 3⁹. Al poc temps, Antonio Soldevila es va casar amb la sabadellenca Maria Moragas i, juntament amb la vídua Justina, es van traslladar a viure al carrer Lavadero Viejo número 20, actual Advocat Cirera¹⁰. Segons la documentació municipal, Antonio Soldevila sempre va treballar com oficial a l'oficina de telègrafs de Sabadell. Però sabem pels nombrosos retrats d'estudi que s'han conservat, que també tenia una galeria de fotografia al domicili de l'esmentat carrer Lavadero Viejo número 20. Curiosament, l'estudi de Soldevila estava només 10 números més enllà del negoci de Francesc Ribera Soler, situat al carrer Lavadero Viejo número 30.

Encara no podem precisar com Antonio Soldevila es va iniciar a la fotografia ni en quin moment exacte va inaugurar la seva galeria de retrats. El que sabem és que la seva activitat com a fotògraf la va desenvolupar íntegrament a Sabadell fins la seva sobtada mort el 1913.

Un dels seus competidors directes era Pablo Cocñarc, un fotògraf d'origen gallec que emprava un nom artístic afrancesat però que en realitat el seu nom autèntic era Pablo Carcaño Amaral. Natural de la localitat del Ferrol, l'any 1896 va abandonar la seva

plaça d'escrivent delineant a l'arsenal militar d'aquella ciutat¹¹ per dedicar-se a la fotografia segurament sota el mestratge d'Ignacio Bada Mata¹².

L'única notícia que tenim en la documentació municipal de la presència de Pablo Cocñarc a Sabadell es a través del full del padró de veïns de 1905. Segons aquesta font residia a la ciutat amb la seva dona Carmen Ginés Arcajo des de feia 6 anys. Per tant, deuria arribar a Sabadell al voltant de l'any 1899. A la premsa local, apareix citat per primera vegada l'any 1901 anunciant que un dels premis del ball infantil del *Centre Industrial de Sabadell* seria un retrat acolorit a l'estudi de *P. Cocñarc & C^a* situat al carrer Gurrea número 12¹³.

Aquesta notícia ens permet saber que durant els primers anys de la seva estada a Sabadell, Pablo Cocñarc va treballar associat amb un altre fotògraf. La pregunta encara sense resposta és qui era aquest soci? Podria haver estat el seu mentor Ignacio Bada que també havia viscut a Sabadell, però al no aparèixer en el Padró de l'any 1900 suposem que ja havia marxat de la ciutat; també podria haver creat una societat amb la seva dona Carmen Ginés, de la que no sabem quina ocupació tenia o, una tercera opció, seria que s'hagués associat temporalment amb algun dels altres retratistes que treballaven a Sabadell. En aquest cas només podrien ser els ja esmentats Francesc Ribera Soler o Antonio Soldevila López de Ochoa. En qualsevol cas, pel nom de la societat deduïm que Pablo Cocñarc hi tenia un paper principal.

La societat *P. Cocñarc & C^a* com a molt va durar fins l'any 1903, moment en que el fotògraf gallec s'anuncia en solitari a la premsa local com a distribuïdor de la marca de plaques seques de gelatinobromur *Westerdorn*¹⁴.

Pablo Cocñarc sempre va cuidar molt les seves relacions amb els mitjans de comunicació, on apareixia regularment, i els cercles intel·lectuals sabadellencs. Assidu a les tertúlies de l'Acadèmia de Belles Arts, allà deuria coincidir amb altres fotògrafs, entre ells un jove Joan Vilatobà que acabava d'arribar de França i començava la seva carrera professional. Sabem a través de l'historiador local Andreu Castells, que Cocñarc sempre que podia polemitzava en públic contra l'obra de Vilatobà però es reservava l'opinió quan aquest estava a prop. Coneixedor de les crítiques que rebia a les seves esqueses, Joan Vilatobà va decidir convidar un dia al fotògraf gallec al seu estudi perquè veiés com treballava. Sempre amb un sentit de l'humor molt refinat, i després d'unes quantes copes, Vilatobà va convidar a Pablo Cocñarc a despullar-se i el va disfressar amb unes grenyes, una corona d'espines i el va retratar. El resultat va ser un *Ecce Homo* que el va titular *Spiravit* i amb el qual es va presentar a diferents concursos de fotografia. Segons Andreu Castells, després d'aquesta jornada les crítiques de Cocñarc a Vilatobà van cessar¹⁵.

Pablo Cocñarc Amaral disfressat de Jesús crucificat i de gitano. Autor: Joan Vilatobà Fígols. Arxiu Històric de Sabadell. Referències: PVB 00017-015 i PVC00028-021.

Pels seus antecedents familiars, Pablo Cocñarc deuria ser una persona d'ideologia conservadora i amb una arrelada fe catòlica. Per contra, Joan Vilatobà era republicà, maçó i naturista. És probable que Cocñarc censurés els retrats de nus femenins i les escenes de fotografia eròtica que feia Vilatobà. Una crítica que encara deuria ser més ferotge en el cas les targetes postals pornogràfiques de l'any 1904.

Les relacions de Pablo Cocñarc amb els altres retratistes sabadellencs tampoc eren sempre cordials i alguna d'elles va transcendir a la premsa local. El 22 d'abril de 1902, Antonio Soldevila publicava al *Sabadell Moderno* un anunci informant als lectors que tots els nens de primera comunió que es fotografiessin al seu negoci els regalava una ampliació al bromur de plata¹⁶. L'endemà, la societat *P. Cocñarc y C^a* responia a la promoció de Soldevila amb un altre anunci on recordava que ells també feien retrats de primera comunió a meitat de preu que la resta de fotografies i regalaven una ampliació igual que el seu competidor.

En l'anunci, a part del preu, el fotògraf d'origen gallec també posava l'accent en la qualitat del seu producte, recordant als possibles clients que estava especialitzat en retrats al platí i que per fer les ampliacions feien servir un paper de la casa *Eastman* de bromur de plata. Per últim, Pablo Cocñarc es mostrava molt disgustat amb Soldevila perquè "hace 20 días hemos hecho circular este anuncio, por lo tanto la primera iniciativa ha sido nuestra, como ha ocurrido en otras ocasiones"¹⁷.

La polèmica entre Cocñarc i Soldevila ja havia tingut episodis anteriors i, potser, aquesta tibantor va ser la causant de que Pablo Cocñarc s'afanyés tant en desmentir la seva relació amb la producció de targetes postals pornogràfiques. Encara que no es podrà demostrar mai, fins i tot podria haver estat ell l'impulsor de la denuncia feta pel *Diario de Sabadell* amb l'objectiu de desprestigiar el seu competidor Antonio Soldevila.

Totes aquestes polèmiques tenien un rerefons comú: la competència i l'excés d'oferta professional que van provocar una crisi permanent en el sector del retrat d'estudi. Només els fotògrafs que van saber adaptar-se als gustos canviants dels seus clients i

mantenir a la vegada uns estàndards de qualitat a bon preu van sobreviure. Els anuncis publicats en la premsa mostren variades cartes de serveis sempre a preus ajustats que intenten satisfer totes les exigències del públic.

En el cas de Sabadell, una industriosa ciutat en creixement amb 26.000 habitants, a la competència existent entre els fotògrafs locals calia sumar-li la proximitat a Barcelona. Molts estudis de la capital catalana s'anunciaven a la premsa local coneixedors de que la burgesia sabadellenca en moltes ocasions viatjava a Barcelona per negocis o plaer i, per tant, eren uns clients potencials. A més, una part d'aquesta burgesia preferia acudir a un retratista barceloní reconegut com podien ser els Napoleón, Joan Martí, els germans Esplugas, entre d'altres perquè això els feia sentir-se més cosmopolites i els permetia presumir entre els seus coetanis d'un producte exclusiu.

Al final, podem concloure que la polèmica de les targetes postals, a part de sacsejar la moral dels lectors dels diaris sabadellencs, amb tota seguretat va servir per desprestigiar la figura d'Antonio Soldevila com a fotògraf. Un fet que beneficiava als seus competidors més directes com Pablo Cocñarc. O potser no, ja que els consumidors sabadellencs d'aquest gènere fotogràfic ja sabien a qui acudir en cas de necessitat.

---

¹ NEAD, Lynda. *The female nude: Art, Obscenity and Sexuality*. Londres, Nova York: Routledge, 1992, p. 103.

² *Gazette des tribunaux*, juliol de 1851.

³ *Diario de Sabadell*, 10 de febrer de 1904, p. 3.

⁴ *Diario de Sabadell*, 11 de febrer de 1904, p. 2-3.

⁵ *Sabadell Moderno*, 11 de febrer de 1904, p. 3. *El Imparcial de Sabadell*, 13 de febrer de 1904, p. 9.

⁶ *Diario de Sabadell*, 12 de febrer de 1904, p. 3.

⁷ *Diario de Sabadell*, 25 de març de 1904, p. 3.

⁸ *Sabadell Moderno*, 4 de setembre de 1904, p. 3.

⁹ Arxiu Municipal de Sabadell. Població. Registre d'altres. 1897.

¹⁰ Arxiu Municipal de Sabadell. Població. Fulls del padró de veïns de 1900. Carrer Lavadero Viejo número 20.

¹¹ *El Correo Gallego: diario político de la mañana*, 13 de maig de 1896, p. 2.

¹² Ignacio Bada era un fotògraf ambulat que l'any 1889 es va establir al carrer Galiano número 19 del Ferrol, el mateix domicili on més endavant viuria Pablo Cocñarc. Segons els fulls del padró de l'Ajuntament de Sabadell, Ignacio Bada va arribar a Sabadell l'any 1894. Ha quedat poc rastre a la documentació municipal i la premsa de la seva estada a Sabadell i no podem concretar fins quan va treballar a la ciutat. El fet de que no aparegui en el padró de l'any 1900 ens fa sospitar que abans d'aquesta data ja s'havia traslladat a una altra localitat. Per tant, és molt probable que Ignacio Bada i Pablo Cocñarc es coneguessin, ja que ambdós van coincidir al Ferrol i Sabadell.

¹³ *Revista de Sabadell*, 13 de febrero de 1901, p. 3.

¹⁴ *El Imparcial*, 2 de maig de 1903, p. 12. *Sabadell Moderno*, 3 de maig de 1903, p. 3.

---

¹⁵ CASTELLS PEIG, Andreu. *L'art sabadellenc: Assaig de biografia local*. Sabadell: Riutort, [1961], p.525.

¹⁶ *Sabadell Moderno*, 22 d'abril de 1902, p. 2.

¹⁷ *Sabadell Moderno*, 23 d'abril de 1902, p. 3.